

debent enim esse contemplatiui. De tybani de pende
 bat a fronte lamina aurea significans sapienciam
 vel figurauit signum crucis quod fit in officio cō
 firmationis in qua scriptum erat nōmen dōmini
 tetragramatōn idest quatuor literarū que sunt
 he. ioh. eth. z. vai. idest principium vite passionis
 iste prout dictum est in prohemio secunde partis
 ac si apercius diceretur **N**e cuius pontifex iste ge
 rit personam scilicet christus est principiū idest au
 tor vite passionis idest vite restaurate per passio
 nem quia mortem nostram moriendo destruxit. z vi
 tam nostram resurgēdo repauit. Erant autem hęc
 indumenta pro maiori parte contexta opere pōlimi
 to idest vario ppter varietatem virtutis. de qua di
 cit psalmigraphus. **A**stetit regina a dexteris tuis
 zc. z ex quatuor preciosis colorib9 scilicet purpu
 ra cocco bisso z lacincto. **P**er purpureā regie di
 gnitatis significatur pontificalis potestas que via
 regia debet incedere ne declinat ad dexteram vel de
 uiet ad sinistra ne liget dignos aut soluet indignos
Per purpuram quoq; aqua significatur quia in cō
 chis marinis habitant vermes qui eam egerunt.
Per coccum coloris ignei significatur pontificalis
 doctrina que sicut lucere debet z vrere propter qđ
 et bis tinctus fuisse naratur. lucere quidem debet
 per promissionem vt omnis qui reliquerit domum
 patrem z matrem z cetera. centuplum accipiet z vi
 tam eternam possidebit vrere debet per comminatio
 nem vt omnis arbor qui non fecerit fructum bonū
 excidetur z in ignem mittetur. **N**unc est qđ summ9
 pontifex cappa rubra exterius semper apparet indu
 tus cum interius sit inbutus candida veste quia in
 terius candere debet per innocenciam et caritatem
 et exterius rubere per compassionem vt videlicet
 ostendat se semper paratum ponere animam pro o
 uibus suis quia personam gerit illius qui pro ouib9
 bus vniuersis rubrum fecit indumentum suum. **E**x
 concessione vero constantini imperatoris ferre po
 test clamidem purpuream atq; tunicam coccineaz
 z omnia imperialia indumenta scepra signa z or
 namenta. **C**ruce quocūq; ierit eum precedit ad si
 gnificandum magis ei quam cuiq; alteri conueni
 re iuxta illud apostoli. **N**ichi autem absit gloriari
 nisi in cruce domini nostri ihesu christi vt se crucifi
 xi imitari debere cognoscat **R**ursus coec9 bis tin
 ct9 in veste pontificali ē caritas q̄ quasi bis tinct9
 dum dilectione dei z proximi coloratur. **P**er bissoz
 vero candoris eximij significatur preclaritas fame
 que debet esse refozta vt pontifex bonum habeat te
 stimonium scđum apostolū. z ab his que foris sūt
 Per iacinctum qui est coloris aerij significatur se
 remeas consciencie quaz intra se pontifex debet ha
 bere scđm qđ dicit apostolus. **G**loria nostra hęc est
 testimonium consciencie nostre.

Liber quartus de missa z singulis que in
 missa aguntur.
 Vter cuncta ecclesie sacramenta illud constat esse
 precipuum quod in missa officio supra mensā sacra
 tissimi celebraē altaris. illud ecclesie representans

edonulium in quo filio feruētenti pater occidit vi
 tulum saginatum panem vite z vinuz quod miscuit
 sapiencia pponent. **H**oc autem officium xpc insti
 tuit cum nouum condidit testamentum disponens
 heredibus suis regnū suū sicut pater suus sibi di
 sposuit vt supra mensam eius edant z bibant in re
 gno quod ecclesia consecrauit **C**enantibus em̄ illis
 accepit ihesus panem z gracias agēs benedixit ac
 fregit deditq; discipulis suis dicēs. **A**ccipite z cō
 medite hoc est corpus meum quod pro vobis tra
 detur hoc facite in meam commemoratōnem. **H**ac
 igitur institutōe formati cepunt apostoli sacrosan
 ctum frequentare misteriu ppter causam quā xps
 expfserat z formā seruātes in verbis z materiam
 tenentes in rebus sicut apłus corinthels ptestatē
 dicens. **E**go accepi a dño qđ z tradidi vobis quoz
 nam dominus ihesus in qua nocte tradebatur ac
 cepit panem zc. **Q**uia igitur missa officiu ceteris
 diuinis officijs dignius z solenni9 ē iteo de ipō pri
 usq; de alijs officijs est in hac quarta pre dicend9. **I**n
 qua aliquibus additis z detractis speculum inno
 cē pape. n. psequamur. **S**ane vt premissum est missam
 instituit dñs ihesus sacerdos scđm ordinem melchi
 setech quando panem z vinum in corpus et sangui
 nem suum transmūtavit dicens hoc est corpus me
 um hic est sanguis meus subiungens hoc facite
 in meam commemoratōnem. **A**postoli autem hęc
 missam adauerunt dicentes in missa non solum v̄
 ba premissa verum etiam dominicam oratōnem sup
 addentes. **V**nde beatus petrus sic missam prim9 di
 citur celebrasse in pēibus orientallibus vbi post do
 mini passionē quatuor annis cathedrā tenuit sacer
 dotalem. **D**einde vero accepit cathedrāz antiochie
 vbi tres oratōnes ad missam adiecit. **I**n primo dicit
 ergo nascentis ecclesie missa aliter dicebatur quaz
 modo sicut in. vi. sub ti. pte de pasceue dicitur. **S**e
 quenti vero tpe epł a tantum z euangelio recitatis
 missa celebratur. **S**ubsequentē **C**elestinus papa in
 stituit introitum ad missam cantari. pte sub introi
 tu dicitur. **C**etera diuersis epibus ab apostolis z a
 gelasio celestino gregorio z alijs diuersis patrib9
 leguntur adiecta pte christiane religionis cultū
 crescentē visa sunt deentē9 cōuenire. de hoc dicit
 in prohemio scđe partis **I**n canone legitur qđ iacob
 frater dñi epus iherosolimieanus z basilinus epus
 scopus cesariensis ad dixerūt nobis in scripturis or
 dinem celebrandi missam **I**tem iste iacob apłi dicitur
 prim9 inter apostolos missam celebrasse. **M**az
 ppter excellenciam sanctitatis eius apostoli hūc si
 bi fecerunt honorem vt post dñi ascensionē primus
 inter eos missam hierosolomis celebraret. etiā pri
 usquā esset in epm ordinatus. vel forte iteo dicitur
 primus celebrasse quia prim9 in pontificalibus eā
 dixisse phibetur. **S**ic z petrus postmodum primus
 in antiochia missam celebrauit z marcus in alexā
 dzia. **Q**uidam autem pñdi heretici reprehendunt
 nos quia euangelia per piculas lacerata in missa
 legimus z quia primēiue misse vic9 vltra dñicam
 or atōnem aliquid superaddimus. scriptū nanq; est
Si quis appouerit ad hęc apponet super illum deus

plagas scriptas in libro isto. et quia supra nouum testamentum. et precepta apostolorum. alias institutōes et nouam doctrinam doctorum institutum et seruamus cōtra illud quod xpc ait. Bene irruerunt fecistis mandatum dei ut uestram seruetis traditōnem et alibi. **O**mnis plantatio quam non plantauit pater meus celestis eradicabitur. Et apostolus doctrinis varijs et peregrinis nolite abduci. **I**te fundamentum aliud nemo potest ponere propter id quod positum est quod est xpc. **D**icunt etiam quod ecclesia xpi nec missam nec matutinas cantauit nec xpus. nec apoli eas instituerunt nec in tempore apolorum cantata fuit nec nomē misse tūc in mundo audiebatur. nec scriptum mueniebatur. sed id quod missa representat ab euāgelistis cēna uocatur nec ecclesia in principio. nec apostoli cū musicali organo nec alta nec dulci uoce eam cantabant. representantes nos quia hęc agimus et quia nocturnos et alias canonicas horas dicimus falso cōtra nos inducentes illud amos prophete. **C**onuertite festiuitates uestras in luctum et omnia cantica uestra in planctum et illud propheticum. **A**udiunt sermones suos. et non faciunt eos. quia in canticum oris sui uertunt eos. et auariciam sequitur cor eorum. et est illis quasi carmen musicum quod suauiter dulciter sono canitur. **I**llorum tamen error apertissime confutatur ex his que in preterito. u. ptis dicuntur. **R**ursum in primitiua ecclesia diuina misteria hebraice celebrantur. sed tempore adriani primi imperatoris grece in orientali ecclesia xpiana. primo celebrari cepit. **P**orro misse officium tam uisibile reperitur ordinatōne dispositum ut que per christum et in christum ex quo de celo descendit usque dum in celum ascendit gesta sunt. magna ex parte contineat. et ea tam uerbis quam signis. ammirabili quodam specie representat. **I**psum autem officium in quatuor consistit uicibus in personis. in operibus. in uerbis. et rebus. **P**ersonarum tres sunt ordines scilicet celebrantes. ministrantes. et circumstantes. **O**perum quoque tres sunt species. uicibus gestus. actus. et motus. **U**erborum etiam tres sunt diuersitates. scilicet orationes. modulaciones. et lectōnes. **R**erum similiter tres sunt maneries. scilicet ornamenta. instrumenta. et elementa. **S**iquidem hęc omnia plena sunt diuinis misterijs. sicut in preterito libri dictum fuit. **S**ane olim templum erat in duas partes interposito uelo diuisum pars prior uocabatur sancta interior uero sancta sanctorum. **Q**uicquid ergo in officio misse ante secretam agitur quasi in eadem prior est. quod autem in secreta agitur intra sancta sanctorum est. **E**rant igitur intra sancta sanctorum ara incensi. arca testamenti tabula super arcam puta in prima parte sub tecto ecclesia. et de altari dictum est. **E**t in exodo. habetur ut supra tabulam duo cherubin glorie. mutuo uultu sese respiciēcia. **H**uc intrabat solus pontifex semel in anno habens nomina patrum in rationali. et super humerale scripta ferens sanguinem et carbones. quos omnes cum timiamate in thuribulo orans ponebat. donec fumus eum obumbraret. tēde tabulam et aram sanguine aspergebat. post exibat ad populum et uestes lauabat. non enim iudicabatur minus ante uesperam post immolationem uiculi rufi.

hec olim signa fuerunt. sed recesserunt postquam significata uenerunt. **S**iquidem prior edes significat presentem ecclesiam sancta sanctorum celum. pontifex christum. sanguis passionem. carbones caritatem christi. thuribulum carnes ipsius. thus crematum preces odoriferat. ora cohortes celi. arca christi humanitatem. tabula deum patres. duo cherubin duo testamenta. que sese ad inuicem respiciunt quia concordant. uestis que lauatur hominem. uespera hominis uestem significat. **C**onferas ergo quod olim fiebant et que christus egit. et respice quomodo minister ecclesie illa in officio misse representat et agit. quid etiam hęc significant. sub canone misse in principijs cuiuslibet particule illius tangetur. **P**er arcam quoque christi humilitas intelligitur. a qua nobis per ipsius misericordiam omne bonum aduenit. **E**t nota quod sicut in exodo. xxv. et xxxvij. legitur. **F**actum est super arcam propiciatorium aureum id est tabula aurea eiusdem longitudinis et latitudinis. cuius et arca. ut eam tegere sufficeret et hoc dicebatur oraculum. quia dominus de loco illo responsa dabat orantibus. **D**icebatur etiam propiciatorium. quia ex hoc loquens dominus propiciabatur populo. uel quia die propiciationis. dicebant gloriam domini semper ibi descendere et inteternaculum siue locus super posteriori parte altaris collocatus. in quo christus propiciatio nostra. id est hostia consecrata seruatur hodie propiciatorium nuncupatur. ex utraque uero parte oraculi scilicet in duobus angulis anterioribus positi sunt duo cherubin aurei. qui sunt secundum iosephum duo animalia uolantia habentia figuram. que a nullo hominum est inspecta. hęc dicit moyses. se in dei sede conspexisse figurata. **U**nde cherub alterum inspiciebat uersis tamen uultibus in propiciatorium. duabusque alis ex opposito expansis. et mutuo se tangentibus uelabant oraculum siue tegebant propiciatorium. **S**iquidem per propiciatorium incarnatus dominus figuratur. de quo iohannes. **I**pse est propiciatio pro peccatis nostris duo cherubin duo sunt testamenta. scilicet uetus et nouum. dum ergo illa non discrepant. sed misterium incarnationis christi concorditer narant. illud propheteando istud asseruando. in propiciatorium uultum siue intentionis dirigunt et se mutuo respiciunt. **R**ursum tria sunt ecclesie sacrificia que in ueteri testamento per propiciatorium thuribulum. et altare significata sunt. uidelicet sacrificium penitencie. iusticie. et eucharistie. **D**e primo sacrificium deo spiritus contribulatus. **D**e secundo. tunc acceptabis sacrificium iusticie. **D**e tercio. tibi sacrificabo hostiam laudis. super altare scilicet corporis caro mactatur per conuersionem inter thuribulum scilicet cordis thus adoletur per deuotionem ad propiciatorium scilicet dei patris sanguis inferitur pro redemptione. **H**ęc quidem tria sacrificia sacerdos offert in missa primum in confessione. secundum in prefatione. tertium in actione. **N**am hęc tria sunt que secundum prophetam deus respicit in homine et requiritur ab homine diligere misericordiam. facere iudicium et sollicite ambulare cum deo.

Diligat ergo misericordiam. qui vult offerre sacrificium penitencie. faciet iudicium. qui vult offerre sacrificium iusticie. cum deo sollicitus ambulet. qui vult offerre sacrificium eucharistie. bene est qd a it beatus bernhardus. fratres mei. immolantes hostiam laudis iungamus. verbis sensum. sensui affectum. affectui exultationem. exultationi maturitatem. maturitati humilitatem. humilitati libertatem. Celebraturus ergo missam offerat altissimo sacrificium illud de quo ps ait. Sacrificium deo spiritus conturbatus et alibi immola deo sacrificium laudis etc. Et ap'us. Exhibete in se corpora vestra hostiam viventem sanctam deo placentem ut sit rationabile obsequium vestrum mortificantes in altare cordis membra vestra que sunt super terram. vicia in mundiciam libidinem concupiscenciam malam et avariciam. quatenus mundo corde et casto corpore sacrificetis domino vosmetipsos. In sacramento autem corporis christi secundum augustinum a bono magis nil a malo minus perficitur sacerdote. dummodo ille cum ceteris in arca consistat. et formam obseruet trahit a columna. quia non in merito sacerdotis sed in verbo conficitur creatoris. Aurum enim que verum est in arca furis sicut in thesauro regis. Unde caiphas pontifex persecutor vnus et verissimus sacerdotis quamuis ipse verax non esset quod dicit tamen verum fuit non suum dedit sed dei id est in forma ecclesie. Non ergo sacerdotis iniquitas impedit effectum sacramenti sicut nec medici infirmitas virtutem impedit medicine. Quamuis igitur opus operans aliquando sit immundum. opus tamen operatum semper est mundum sed sicut omnia sunt munda mundis. sic omnia sunt immunda. immundis. Malus ergo cum vitam accipit mortem incurrit. sic contra bonus cum mortem sustinet vitam acquirit. Nam qui manducat indigne iudicium sibi manducat. quid vero de talibus ait apostolus. Maledictionibus vestris. et gregorius. Benedictio eorum vertitur in maledictionem. et oratio in peccatum de precibus ab ecclesia non tollentur seu notis intelligitur. quorum benedictio quantum ad ipsos maledictio reputatur. quoniam secundum augustinum mali in quantum in eis est dicuntur sacramenta pollueri cum tamen illa permaneant impolluta. sunt enim bonis ad premium reprobus ad iudicium. Unde augustinus spiritualis virtus sacramenti ut lux pura ab illuminandis excipitur ad salutem. sed per immundos ministros quasi per canale transiens non conquinatur. Arnaldus tamen perfidius heretici dicunt. nusquam legi quod immundis et luxuriosis ministris christus sponsam suam ecclesiam traeret custodiendam. vel potestatem sacrorum misteriorum peragere vel claves regni. vel potestatem ligandi et solvendi. quia illi non soli ut ait gregorius. et iusti in hac carne positi potestatem habent ligandi atque solvendi sicut apostoli qui vitam vel fidem illorum cum eorum doctrina tenent. Unde ut dicunt a talibus sacramenta preestita nec valent nec proficiunt ad salutem. Legitur enim in libro numeri. quicquid tetigerit immundus immundum faciet Et christus non potest a bonis mala fructus bonos facere.

ere et dauid. peccatori autem dixit deus quare tu enarras iusticias iudas. et tu. a. t. m. per os tuum. Et apostolus. Quia munda mundis conquinatis autem et infidelibus nichil est mundum. Et gregorius in pastoralis libro primo. capitulo x. Quis qui displicet ad intercedendum miscetur. irati animus ad deteriora prouocatur. Item ibidem tercio capitulo. xij. Necessesse est ut munda debeat esse manus que diluere sortes curat. ne tacta queque ipsa sordida deturius inquinat. Celebratur autem missa hora tertia sexta et nona. In tertia quia secundum marcum. hora illa christus crucem ascendit. et linguis iudeorum crucifixus est clamacium crucifige. et quia illa hora spiritus sanctus super apostolos in igneis linguis descendit. In sexta quia in illa hora secundum mattheum vere crucifixus et imolatus est. et in nona quia hora illa in cruce pendens emisit spiritum. Thelephorus papa statuit ut missa ante horam tertiā non dicatur quod de publicis et popularibus missis intelligendum est quia sicut augustinus ait. Non debet in publico fieri. ne populus a publicis que hora tertia dicuntur restabatur. Cantatur autem diebus dominicis et festiuis hora tertia. In profestis hora sexta. In quadragesima hora nona et etiam ex institutione pelagij pape. et aliorum in diebus ieiuniorum non tamen omnium. In sabbatis vero ieiuniorum quatuor temporum. sero potest celebrari propter ordines sacros qui ad dominicam sequentem pertinere noscuntur. Sed quia missa in ieiunio dici debet. et ideo ne minus ieiunent. post vespas inchoatur. et sic usque ad noctem ieiunium prelatatur de quo in sexta parte sub sabbato paschali dicitur. Quod vero missa quandoque summo mane cantatur ex consuetudine non ex ordine est. Leo tamen papa diluculo siue prima diei parte ad missam intrabat. nescio an necessitate. an ratione. an sola usus apostolici potestate. vel de peculiari missa intelligendum est. qui autem necessitate preueniunt tertiā aut offerunt post sextam. aut nonam diuino amore. ne videlicet eis dies absque sacrificio pretereat excusari possunt cum discipulis qui euellabant spicas in sabbato. et cum dauid qui comedebat panes propositionis vel quia in missa fit memoria passionis mortis. sepulture. resurrectionis. et ascensionis. Deo cantatur tot varijs horis. In tertia in memoriam passionis et ascensionis. Post sextam in memoriam mortis. Post nonam in memoriam sepulture. In mane in memoriam resurrectionis. Afferunt etiam quidam dominum in medietate horarum crucifixum. et ideo nunc hanc. nunc illam horam positam. Unde ecclesia inter vnam horam et alteram celebrat missas. In die autem natalis domini prima missa de nocte cantatur. prout sub ipso festo dicitur. Ceterum si in quadragesima occurrunt duo officia quos dies duplices vocamus missa de festo dicitur in tertia et absque genu flexione. officium vero de ieiunio dicitur in nona et cum genu flexione. Tempore etiam aduentus debet missa in sanctorum festiuitatibus hora tertia celebrari. Vnde nullus eorum eadem die plures missas celebrare regulariter. quia christus solus

passus fuit. et valde felix est qui etiam unam digno
 potest celebrare. nec potest quis duas missas cum
 uno vel unam cum duobus sacrificiis celebrare.
 Sub uno tamen canone possunt plures hostie con-
 fici. Nam et presbyter debet semper hostiam pro in-
 firmis habere paratam. Potest quoque sacerdos
 unam missam cum sacrificio. et aliam siccam cele-
 brare. Missa sicca dicitur. quoniam si sacerdos non
 potest conficere. quia forte iam celebravit. vel ob
 aliam causam potest accepta stola epistolam et eu-
 gelium legere. et dicere orationem dominicam et
 dare benedictionem quoniam si ex deuotione non ex
 superstitione velit totum officium misse sine sacri-
 ficio dicere. accipiat omnes vestes sacerdotales et
 missam suo ordine celebret usque ad finem offeren-
 de dimittens secretam. que ad sacrificium perti-
 net. prefationem vero dicere potest. licet in ea vi-
 deantur angeli inuocari ad confectionem corpo-
 ris et sanguinis christi. de canone vero nichil dicat
 sed orationem dominicam non pretermittat. et que
 ibi sequuntur sub silentio dicenda non dicat. cali-
 cem vel hostiam non habeat. nec de hijs que super
 calicem seu eucaristiam dicuntur. vel sunt ali-
 quid dicat vel faciat. potest etiam dicere. pax do-
 mini sit semper vobis. et exinde misse officium suo
 ordine peragat. melius est tamen talia ommittere.
 Verum quidam incipiunt missam de die celebra-
 tes illam suo ordine usque ad offerendam. postea in-
 cipiunt aliam missam et eam cantant usque ad eun-
 dem locum. et idem faciunt pluries si volunt. et
 incepta missa viuorum incipiunt quandoque missam
 mortuorum eam prosequentes usque ad eundem lo-
 cum. et exinde procedentes dicunt tunc secretas
 quot missas inceperunt. semel tamen canonem di-
 centes et consecrantes. et in fine tot orationes di-
 cunt quot officia misse inceperunt. sed hoc tanquam
 detestabile reprobamus. Potest tamen sacerdos
 quandoque plures missas una die celebrare. Primo
 in festo natalis domini. sicut in septima parte sub
 illo festo dicitur. Secundo ubi necessitas exigit.
 puta si quis moriatur. Concilium tamen cartha-
 ginense dicit. quod si episcopus vel alius post terci-
 am obierit. commemoratio solis orationibus facien-
 da est sine missa. Tercio causa honestatis ut si ali-
 qua magna persona superueniens velit missam audire.
 Quarto secundum quosdam causa utilitatis puta prop-
 ter peregrinos. propter hospites. propter comitantes.
 propter infirmos. propter sponsores. et propter raritatem
 clericorum. et pauperum ecclesiarum. sacerdotes pro-
 prios non habentium. Quinto ut dixit sicardus e-
 piscopus cremonensis. in mitrali. cum due festiuita-
 tes occurrunt. possunt etiam tres celebrari. tum quia
 hoc fit licite in natali tum quia christi passio triper-
 tita est. Passus est enim linguis insultantium manibus
 verberantium et clavis crucifigentium. Iose etiam e-
 a patriarchis gestibus imolatus a prophetis verbis
 sacrificatus. a patre et a seipso realiter oblatum.
 Sexto pari ratione. si in die ieiunij occurrit aliquod
 solenne festum. potest unam de festo et aliam de ie-
 iunio celebrare. si alius presbyter non alit. Legi-

tur etiam quod leo papa septem species. et aliquando no-
 nies in eadem die missam celebravit. Sacerdos ta-
 men aliam missam in eadem die celebraturus in vi-
 ta tantum missa per fusionem fumat. quoniam si
 in prima fumeret ieiunus non esset. et sic alia missa
 impediretur. aliaque autem quocumque celebrat. toties
 corpus christi et etiam per fusionem fumat. Sed nun-
 quid pransus conficit. Respondet sic licet hoc face-
 re non debeat. non enim ieiunium est de substantia
 prout in canone innuit augustinus. alia dominus non con-
 fecisset. magister tamen huguicio dicit contra. Sa-
 ne pristis temporibus hereticis pullulantibus et
 trinitatem impugnantibus ex institutione atheni-
 magistri caroli rogatu bonifacii archiepiscopi magis-
 tiri statuentis. Prima feria missa de trinitate dice-
 batur. Secunda feria de sapientia. Tercia feria de
 spiritu sancto. Quarta feria de caritate. Quinta de
 angelis. Sexta de cruce. Septima de beata virgine.
 Causa vero illa cessante illud cessauit. et dominica
 li officio ordinato statutum fuit ut prima feria su-
 um haberet officium. scilicet de trinitate. Secunda
 de angelis quia tunc primo creati sunt in bonis gra-
 tuitis. tunc enim lux diuisa fuit a tenebris iste ho-
 mi angeli a malis quia tunc ceciderunt mali. tunc ve-
 ro confirmati sunt. In prima vero feria creati fue-
 runt angeli in bonis naturalibus. Cantatur etiam
 in secunda feria pro defunctis ut illis adhibeamus
 suffragia angelorum. et quia ut dicunt quidam. In
 prima feria refrigerium habent illi qui sunt in pur-
 gatorio. Et statim in secunda feria redeunt ad pe-
 nas et laborem quare ut eorum subueniatur labori-
 bus missa pro illis in secunda feria celebratur. In
 tercia feria pro peccatis. In quarta pro pace. In quinta
 pro tribulatione. vel in tercia feria debet repeti in-
 troitus misse de dominica. Institutum etiam fuit ut
 in quarta feria ieiunaretur. et illa similiter die debet
 missa de dominica dici nisi festiuitas impediat. In
 quinta feria debet similiter repeti officium dominice
 introitus. epistola et euangelium. quia dies iouis
 dicitur cognata dominice diei prout dicitur sub ti-
 de accessi. ponti. ad al. In sexta feria de cruce. Illa
 enim dies appropriatur christo et cruce. quia ipse in
 ea mori et crucifigi voluit pro salutis humani ge-
 neris. In septima feria de beata virgine quod inci-
 um habuit quoniam olim in quadam ecclesia ciuita-
 tis constantinopolis erat ymago beate virginis co-
 ram qua deprecabatur velum quod totam velabat yma-
 ginem. sed hoc velum in sexta feria post vesperas
 recedebat ab imagine nullo mouente solo dei mira-
 culo. quasi deferretur in celum. et ad plenum pos-
 set ymago a populo prospici. celebratis vero in ves-
 peris in sabbato descendebat ipsum velum ante e-
 antem yconam siue ymaginem et ibi manebat usque
 ad sextam feriam. Hoc viso miraculo sanctum est.
 ut semper illa feria de beata virgine caneretur.
 Alia etiam ratio est quia domino crucifixo et mor-
 tuo et discipulis fugientibus. et de resurrectione
 desperantibus in ea sola tota fides in sabbato illo
 remansit. sciebat enim quomodo portauerat eum si-
 ne labore et peperat sine dolore. et ideo certa erat.

alchumi

q̄ filii dei esset et a mortuis die tertia resurgere de-
 tebat. Et hæc est ratio quare dies sabbati magis q̄
 alia dies beate marie appropriatur. Tercia ratio e-
 quia dies sabbati est ianua et introitus ad domini-
 cam diem. Unde cum sumus in sabbato. sumus iux-
 ta dominicam diem. dies autem dominica est dies
 requie et significat vitam eternam. Unde cum fu-
 mus in gracia domine nostre sumus quasi in ianua
 paradisi. quia igitur ipsa est nobis porta ad regnum
 celorum. quod per diem dominicam figuratur. Ho-
 de illa solemnizamus. in septima feria que diem do-
 minicam precedit. Quarto ut solemnitas matris so-
 lennitati filii continetur. Quinco ut festiuus aga-
 tur in die in qua deus ab omni opere requieuit. No-
 tandum etiam est q̄ in missæ officio ubi christi pas-
 sio representatur tribus linguarum generibus vel
 mur. scilicet greca hebraica et latina. ad significan-
 dum q̄ his tribus linguis scriptus est titulus
 crucis christi. iohannis decimonono et ad designan-
 dum q̄ omnis lingua que per hanc triplicem intel-
 ligitur deum laudare et confiteri debet. quia domi-
 nus noster ihesus christus in gloria est dei patris.
 Licet enim multa sint genera linguarum iste tamen
 sunt principales. hebraica propter legem et quia est
 mater aliarum. greca propter sapientiam. latina pro-
 pter nobilitatem et romani imperij dominum. ver-
 ba latine sunt epistole. euangelia. orationes. et can-
 tus. greca sunt kyrieleison cristeleison et imas.
 hebraica sunt alleluia. amen. sabaoth. et ofanna.
 Unde et in missa romani pontificis in precipuis so-
 lennitatibus legitur euangelium et epistola non so-
 lum in latino. verum etiam in greco. ad designan-
 dum coniunctionem vtriusq̄ populi sub vna fide si-
 ue q̄ ecclesia constat non solum ex latinis. verum
 etiam ex grecis. et vnde in. vi. parte sub ti. de parasci-
 ue. Sed queritur vtrum sacerdos minus quam du-
 obus presentibus debet celebrare missam. Et vnde
 tur q̄ non statuit nanq̄ sother papa. vt nullus mis-
 sarum solemnitas celebrare presumat. nisi duobus pre-
 sentibus sibiq̄ respondentibus ipse terclus habeat.
 Cum enim ipse presbiter dicat dominus vobis
 secum et in secreta dicit. orate pro me. conuenit vt
 ipsius salutacioni a pluribus respondeatur. Verum
 aliud est necessitatis arcticulus in quo potest vno so-
 lo presente celebrare. et aliud religionis contem-
 ptus. Die quoq̄ credendum est et sacris auctorita-
 tibus comprobatur q̄ angeli dei comites assistunt
 orantibus. iuxta illud propheticum. In conspectu an-
 gelorum psallat tibi. Et angelus ad tobiam. Quan-
 do orabas cum lacrimis oculi orationem tuam do-
 mino. sed et in canone missæ continetur. Supplices
 te rogamus omnipotens deus. iube hæc perferri per
 manus sancti angeli tui in sublime altare tuum. Pre-
 terea quilibet homo habet suum proprium angelum
 ad custodiam. Unde dominus in euangelio lo-
 quens de paruulis ait. Angeli eorum semper vident
 faciem patris. Hos igitur habemus in oratione pro-
 ficijs. quos habebimus in glorificatione confortes.
 Solus tamen presbiter non potest diuinum of-
 ficium absq̄ ministri suffragio celebrare prout in

constitutione alexandri cauetur. Canon quidq̄
 eholetan concilij. statuit vt vbi temporis vel loci
 siue cleri copia suffragatur habeat quisq̄ deo sacri-
 ficans post se vicini solaminis adiutorem. vt si ex a-
 liquo casu ille qui ad officia impleturus accedie
 turbatus vel ad tertiam illisus fuerit a tergo sem-
 per habeat qui eius vicem inrepide assequatur si-
 quidem copia temporis suffragatur. si non fuerit
 guerra loci. si ecclesia sit diues cleri. si sit ibi copia
 clericorum. Generaliter autem dicendum est. q̄ il-
 la est legitima missa. in qua sunt. sacerdos respon-
 dens. offerens. atq̄ communicans. Sicut ipsa pre-
 cum compositio euidenti ratione demonstrat. In-
 troitus ad chorum prophetarum respicit quomodo
 scdm augustinum. Moyses minister fuit veteris
 testamenti. prophete ministri noui. kyrieleison. ad
 eos respicit prophetas. qui circa domini aduentum
 erant de quibus fuerunt zacharias et iohannes ba-
 ptista filius eius. Gloria in excelsis ad celum respi-
 cit angelorum. gaudium natiuitatis domini pasto-
 ribus annunciancium. Prima collecta respicit ad
 hoc quod dominus circa annum duodecimum age-
 bat. quando scilicet ascendens hierosolimam sede-
 bat inter doctores audiens et interrogans. Episto-
 la ad iohannis predicationem pertinet. Responso-
 rum et tenuolenciam apostolorum respicit scilicet
 quomodo a domino vocati secuti sunt eum. Allelu-
 ia ad leticiam mentis eorum pertinet. quam habe-
 bant de promissionibus eius vel de miraculis que pro
 eum vel per nomen eius fiebant. Euangelium respi-
 cit tempus a sua predicatione vsq̄ ad predictum tem-
 pus. Quod vero deinceps et in missæ officio agitur
 ad illud respicit tempus quod est a dominica quan-
 do pueri obuiauerunt ei vsq̄ ad diem ascensionis eius
 siue penthecostes. Oratio vero secreta vsq̄ nobis
 quoq̄ peccatoribus. designat illam orationem q̄
 ihesus in monte oliuete exercebat quod autem
 postea agitur significat tempus illud quo dominus
 in sepulchro iacuit. Quando vero panis in vinum
 mittitur. animam dei ad corpus redire demonstra-
 tur. salutatio sequens significat salutaciones postea
 discipulis a christo factas. Fractio oblate si-
 gnicat fractionem panis factam a domino disci-
 pulis in emaus. Hec plenius in suis locis dicen-
 tur. De missa pro mortuis et ipsorum officio in se-
 ptima parte dicetur. Ad hoc missa non nisi in sacra-
 tis deo locis. idest in tabernaculis diuinis pre-
 a pontificibus celebratur. absq̄ magna necessita-
 te dici debet. Non ergo in prophanis domibus
 absq̄ episcopi licenda. quia sanctius est missam non
 cantare vel non audire quam in locis in quibus
 hoc fieri non oportet. Unde scriptum est. vnde
 ne offeras holocausta tua in omni loco quem vi-
 deris sed in omni loco quem elegerit dominus de-
 us tuus. de hoc dicetur in prohemio quinte parte.
 Potest autem esse necessitas vt dicatur in nauis vel
 in exercitu sub papilione siue sub diuo si illud ha-
 bere non possit. sed tunc cum tabula seu altari via-
 tico. Presbiter autem non debet missam celebra-
 re sine licencia episcopi in altari in quo episcopus.

ea die celebravit Sixtus tamen papa. statuit mis-
 sam non nisi super altare celebrari. Felix tamen pa-
 pa primus statuit super memorias martirum mis-
 sas celebrari. Bonifacius papa secundus statuit
 ut in misse celebratione clerici a laicis sine diuisi-
 onibus. Marcius papa statuit missam alta voce cantari.
 Virgilius papa statuit eam in ecclesia orietali par-
 te dici. Illud quoque notandum est quod in missa re-
 presentatur pugna et victoria sacerdotis contra ho-
 stem antiquum. processus ad hanc pugnam pone-
 tur sub titulo. de accessu ponti. ad alta. in fine. Ar-
 ma vero et pugna sacerdotis posita sunt in prole-
 mio tercię partis. Rursus missam quasi quoddam
 iudicium imitatur. Unde et canon actio vocatur.
 Est enim actio causa in iudicium deducta. In missa
 quidem causa nostra agitur. oratorium est preto-
 rium. deus iudex. dyabolus accusator. ministri te-
 stes. Sacerdos abuocatus et defensor. hic est moy-
 ses. qui causam populi ad dominum allegabat. cu-
 ius patrocinio de latrozis fallacia confutatur. et no-
 stra innocencia comprobatur et absoluitur. et iubi-
 eis ira placatur. et per misericordiam culpa remitti-
 tur. Ceterum missa dicitur misterium quod profer-
 tur et sacrificium quod offertur. Misse autem officium
 in duas principaliter diuiditur partes. vicia in mis-
 sam catholicorum et missam fidelium. Missa ca-
 tholicorum est ab introitu usque post offertorium
 que missa ab emittendo dicitur. quoniam quando sa-
 cerdos incipit consecrare eucharistiam. catholicum
 foris de ecclesia mittuntur. Unde antiqui tunc per
 lecto euangelio diaconus super pulpitem acclama-
 re solebat. Si quis catholicus adest exeat for-
 ris prout dicitur in .viij. parte sub quarta feria quar-
 te dominice quadagesime. quod iudeo fiebat quoni-
 am catholicum licet sint in fide instructi nondum
 tamen sunt renati siue baptisati. et iudeo nondum sunt
 de corpore ecclesie sicut nec iudei. nec gentiles. qua-
 re sacris altaris misteriis interesse non debent.
 que non nisi baptisatis fidelibus committuntur nec the-
 sauri ecclesie sunt inimicis ostendendi. Unde de qui-
 busdam qui catholicorum et nondum renatorum
 tipum seu figuram gerebant scriptum est. Iesus
 autem non credebat se illis sciens quid in homine es-
 set. In fine etiam in canone carthaginensis concilij
 dicitur quod nec gentilis nec hereticus nec iudeus pro-
 hibetur ecclesiam ingredi et audire verbum dei usque
 ad finem misse catholicorum nec etiam incestus
 osi. Missa vero fidelium est ab offertorio usque ad
 postcommunionem. Et dicitur missa illa a di-
 mittendo. quia ea expleta ad propria quisque fidelis
 dimittitur. Missa ergo aliquando est nomen colle-
 ctionum quia quandoque missa vocatur quod est ab
 introitu usque ad offertorium. Quandoque quod est ab
 introitu usque ad ite missa est et hoc verum quia tunc
 hostia mittitur. Quandoque quod vtilitatis est dicitur
 missa totum officium ab introitu usque ad ite mis-
 sa est siue inuocatio nominis dei que fit a sacerdote
 super altare quasi transmissa eo quod populus fidelis
 per ministerium sacerdotis qui vice mediatoris in-
 ter deum et homines id est christi fungitur preces

supplicationes. ac vota altissimo transmittit. Quan-
 doque tantum officium quod sub silencio dicitur. Quan-
 doque solum verba illa quibus dominicum conficitur
 corpus. Aliquando missa est nomen proprium. quia
 significat christum qui missus est a patre in hunc
 mundum. Significat etiam angelum qui mittitur
 ut per eius manus hostia offeratur in sublime alta-
 re domini. Ipsum ergo sacrificium id est hostia voca-
 tur missa quasi transmissa. prius siquidem a patre
 nobis ut scilicet esset nobiscum. postea a nobis pa-
 tri ut intercedat et sit pro nobis apud deum. Item
 transmissa. primo nobis a patre per incarnationem
 christi filij sui qui fuit missus celestis et postea pa-
 tri a nobis per passionem eius. Similiter in sacrame-
 to transmissa primo nobis a patre per sanctificatio-
 nem. qua nobiscum esse incipit. postea patri a no-
 bis per oblationem qua pro nobis apud patrem in-
 tercedit. hec enim missio seu legatio. sola suffi-
 ciens et idonea est ad soluendas inter deum et homi-
 nes inimicicias et offensas. Cum ergo diaconus
 in fine misse dicit. ite missa est idem est si dicat. redi-
 te ad propria vel sequimini christum. quia missa si-
 ue oblata est hostia saluatoris pro nobis ad deum
 patrem placandum. Potest etiam et aliter missa di-
 uidi in quatuor partes secundum apostolum prima ad
 titum secundo et habetur etiam in canone concilij.
 toleran. scilicet in obsecrationes. orationes. postu-
 lationes. et laudes. siue gratiarum actiones. quo-
 rum verborum expositio. in quinta parte sub tercia
 ponetur. Pars prima protenditur ab introitu usque
 ad offertorium. et dicitur obsecrationes. id est p-
 cationes. que scilicet fiunt priusquam species inci-
 piant benedici. Secunda usque ad finem dominice oro-
 nis ibi videlicet libera nos quesumus domine etc.
 Tercia usque ad communionem videlicet secundum au-
 gustinum. orationes quas episcopus dicit post commu-
 nionem. Quarta usque in finem secundum augustinum
 quando post ite missa est. vel benedicamus domino.
 populus respondet deo gratias. Secundum alios
 vero prima pars protenditur ab introitu usque ad
 Te igitur. Secunda usque ad Oremus preceptis sa-
 luta. etc. Tercia usque ad collectas. Quarta usque
 ab ite missa est. Rursus quia quinq; fuerunt sangui-
 nis christi effusiones. ideo misse officium ab offer-
 torio in antea in quinq; subdiuiditur partes ut ibi di-
 cetur. Sed et quia in sola cruce eadem quinq; fuit
 sanguinis effusio. ideo et solus canon subdiuidit
 in quinq; partes. Prima usque qui pridie. Secunda
 usque ad memento. Tercia usque ad preceptis. Quar-
 ta usque ad embolismum. Quinta usque ad collectas.

Que quinq; partes quos pontifex celebratur dicit.
 Celebratur pontifex missarum solen-
 nia quosdam psalmos et orationes ex
 institutione celestis patri. premitte
 quos interim dum caligis et sandalijs
 ornatur dicit secundum exhortationem psal-
 miste dicentis. Preoccupem faciem eius in confessione
 et in psalmis iubilare ei. In psalmis sunt quinq; vicia
 Quam dilecta tabernacula. Benedixisti. Inclina